

Proceedings of International Educators Conference

Hosted online from Rome, Italy.

Date: 25th May - 2024

ISSN: 2835-396X

Website: econferenceseries.com

INKLYUZIV KASBIY INNOVATSION FAOLIYATNING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Subanova Barno Qodirali qizi

PhD., dots.v.b Nizomiy nomidagi TDPU

Surdopedagogika va inklyuziv ta’lim kafedrası

Rezyume

Maqolada ta’limdagi pedagogning innovatsion faoliyati tuzilishini tahlil qilishda turli xil yondashuvlar, yaangilik kiritish ichki mantiq, ham vaqtga nisbatan qonuniy rivojlangan va uning atrof-muhitga o‘zaro ta’sirini ifodalaydigan dinamik tizim, ijodiy individuallikni xarakterlaydigan samarali o‘z-o‘zini anglash, bundan tashqari, shaxsning innovatsion faolligiga boshqa omillar yoritilgan.

Tayanch so‘zlar: Inklyuziv, Innovatsion, intellektual, kombinatsiya, Akmeologik yondashuv, Kreativ yondashuv, Refleksiv yondashuv, Gumanistik aksiologiya, sub’ektiv, individual, iqtidor, ijodkorlik qobiliyati.

Резюме: В статье рассматриваются различные подходы к анализу структуры инновационной деятельности педагога в образовании, внутренней логики инновационной деятельности, динамической системы, правомерно развивающейся по отношению ко времени и представляющей собой его взаимодействие с окружающей средой, эффективную самодеятельность, осознанность, характеризующая творческую индивидуальность, кроме того, выделяются и другие факторы инновационной активности личности.

Ключевые слова: Инклюзивный, Инновационный, интеллектуальный, сочетание, Акмеологический подход, Креативный подход, Рефлексивный подход, Гуманистическая аксиология, субъект, личность, талант, творческая способность.

Resume. In the article, various approaches to the analysis of the structure of the innovative activity of the pedagogue in education, the internal logic of innovation, a dynamic system that is legitimately developed in relation to time and represents its interaction with the environment, effective self-awareness that characterizes creative

Proceedings of International Educators Conference

Hosted online from Rome, Italy.

Date: 25th May - 2024

ISSN: 2835-396X

Website: econferenceseries.com

individuality, in addition, other factors of the individual's innovative activity are highlighted.

Key words: Inclusive, Innovative, intellectual, combination, Acmeological approach, Creative approach, Reflexive approach, Humanistic axiology, subjective, individual, talent, creative ability.

Innovatsion faoliyat-yangi ijtimoiy talablarning an'anaviy me'yorlarga mos kelmasligi yoki yangi shakllanayotgan g'oyalarning mavjud g'oyalarni inkor etishi natijasida vujudga keladigan majmual muammolarni echishga qaratilgan faoliyat. Ta'limdagi pedagogning innovatsion faoliyati tuzilishini tahlil qilishda turli xil yondashuvlar mavjud. Masalan, innovatsion faoliyat 4 bosqichda olib boriladi, ya'ni:

- 1) tayyorgarlik bosqichida muammoni tahlil etish asosida aniqlaydi,
- 2) mo'ljallanayotgan ta'lim tizimini loyihalaydi;
- 3) o'zgarishlar va yangiliklarni rejalashtiradi;
- 4) o'zgarishlarni amalga oshiradi.

Inklyuziv kasbiy innovatsion faoliyatning bosqichlari

Yangilik kiritish ham ichki mantiq, ham vaqtga nisbatan qonuniy rivojlangan va uning atrof-muhitga o'zaro ta'sirini ifodalaydigan dinamik tizimdir.

Hozirgi globallashuv jarayonlarida ta'limga innovatsion yondashuvning ijtimoiy-pedagogik zaruriyati quyidagilar bilan o'lchanadi:

1. Fan-texnika taraqqiyoti va ijtimoiy-iqtisodiy yangilanish uzluksiz ta'lim tizimi, xususan, oliy ta'lim muassasalaridagi o'quv jarayonini ilg'or xorijiy tajribalarni o'rganish, ta'limdagi innovatsion yondashuvlar va axborot texnologiyalaridan foydalangan holda takomillashtirish;
2. Talaba-yoshlardagi ma'lumotlilik darajasi, intellektual salohiyat, ijtimoiy faollik, ijodkorlik ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiluvchi shaxsga yo'naltirilgan o'qitishning samarali tashkiliy shakllari, texnologiyalarini yaratish va amaliyotga tatbiq etish;
3. Pedagogik innovatsiyalarni o'zlashtirish va uni tatbiq etishga nisbatan o'qituvchining kasbiy-innovatsion kompetentligini rivojlantirish zarurati.

Ta'limdagi innovatsion jarayonlar bosqichlarini quyidagilarda ko'rishimiz mumkin:

Proceedings of International Educators Conference

Hosted online from Rome, Italy.

Date: 25th May - 2024

ISSN: 2835-396X

Website: econferenceseries.com

1. Yangi g'oya tug'ilishi yoki yangilik konsepsiyasini paydo bo'lish bohqichi.
2. Ixtiro qilish, ya'ni yangilik yaratish bosqichi.
3. Yaratilgan yangilikni amaliy qo'llay bilish bosqichi.
4. Yangilikni yoyish, uni keng tadbiiq etish bosqichi.
5. Muayyan sohada yangilikning hukmronlik qilish bosqichi.
6. Yangi muqobillik asosida, almashtirish orqali yangilikning qo'llanish doirasining qisqarish bosqichi.

Ma'lumki, innovatsion tayyorgarlik bu - mutaxassisining o'zlashtirilgan kasbiy bilim, malaka va ko'nikmalariga tayangan xolda pedagogik jarayonni loyihalashtirish, amalga oshirish va kafolatli natijaga erishish jarayonidagi nostandart tafakkur tarzi va ish tartibiga asoslangan holda yangi yo'nalishdagi o'qitishning shakl, metod va vositalarini izlab topishi va amalga oshirishi bilan bog'liq bo'lgan sifatlari yig'indisidir.[1]

Innovatsion faoliyatga nisbatan yondashuvlar:

Gumanistik aksiologiya - aksiologiyaga insonga oliy qadriyat va ijtimoiy taraqqiyotning birdan-bir maqsadi sifatida qaraydi. Innovatsion faoliyatga aksiologik yondashuv insonning o'zini yangilik yaratish jarayoniga bahshida qilishi, uning tomonidan yaratilgan pedagogik qadriyatlar majmuasini anglatadi.

Akmeologik yondashuv – akmeologiya (acme) yunoncha oliy nuqta, o'tkir, gullagan, etuk, eng yangi davr degan ma'nolarni bildiradi.

Kreativ yondashuv – termini AQShda XX asrning 60-yillarida paydo bo'ldi. U individning yangi tushuncha yaratishi va yangi ko'nikmalar hosil qilish qobiliyati, xislatini bildiradi.

Refleksiv yondashuv – (lotincha reflexio – ortga qaytish) sub'ektning o'z (ichki) psixik tuyg'u va holatlarini bilish jarayoni sifatida qaraladi.

V.A.Slastenin o'qituvchining innovatsion faoliyatini tuzishda unga akmeologik jihatdan yondashadi.

Akmeologiya (akme) - yunoncha oliy nuqta, o'tkir, gullagan, etuk, eng yaxshi davr degan ma'nolarni bildiradi.

V.A.Slastenin akmeologiyaning yuksak professionalizmga, mutaxassisning uzoq ijodiy umr ko'rishiga olib keladigan sub'ektiv va ob'ektiv omillarini asoslab berdi. Ob'ektiv omillarga olingan ta'limning sifatini, sub'ektiv omillari esa insonning iste'dodi va qobiliyatini, ishlab chiqarish vazifalarini samarali hal qila olishidagi

Proceedings of International Educators Conference

Hosted online from Rome, Italy.

Date: 25th May - 2024

ISSN: 2835-396X

Website: econferenceseries.com

mas'uliyati, mutaxassislarga yondashuvini kiritadi. Yuksak professionalizmga erishishning omillari sifatida quyidagilar ko'rsatiladi: *iste'dod nishonalari; o'quvlik; qobiliyat; iste'dod; oila tarbiyasi sharoiti; o'quv yurti; o'z xatti-harakati.*

Akmeologiya ilmiy nuqtai nazardan professionalizm va ijod munosabatida olib qaraladi. Bunda quyidagi kategoriyalar farqlanadi:

- ijodiy individuallik;
- o'zining o'sish va takomillashish jarayoni;
- o'z imkoniyatlarini amalga oshirish sifatidagi kreativ tajribasi.

O'qituvchining ijodiy individualligi quyidagilardan iborat:

- intellektual - ijodiy tashabbus;
 - bilimlar kengligi va chuqurligi intellektual qobiliyati;
 - ziddiyatlarga nisbatan xushyorlik, ijodga tanqidiy yondashuv, vujudan yaratuvchilikka kurashchanlik qobiliyati;
 - axborotlarga tashnalik, muammolardagi g'ayriodatiylikka va yangi-likka bo'lgan his-tuyg'u, professionalizm, bilishga bo'lgan chanqoqlik (N.V. Vishnekova).[3]
- Ijodiy individuallikni xarakterlaydigan samarali o'z-o'zini anglash quyidagilarni qamrab oladi: o'zini boshqalarga qiyos qilish asosida o'z shaxsining betakror ekanligini anglay olishi; o'zi to'g'risidagi kreativ ko'rinishlar va tasavvurlari to'plami; individual kreativ o'ziga xoslik-larning bir butunligi va uyg'unligi, ichki birligi; shaxsning o'z rivojlanishidagi dinamiklik va doimiylik jarayoni va uning ijodkor sifatida shakllanishi; shaxs o'zini namoyon qila olishi va o'zining muayyan ishlarni amalga oshirishga hozir turganligi; ijodkor sifatida o'zini baxshida qila olishi va shaxsiy hamda ijtimoiy vaziyatlarda o'zining o'rnini anglay olishi (V.A. Slastenin).

Innovatsion faoliyat tuzilmasi tahlilida akmeologik yondashuv o'qituvchining kasbiy mahorati cho'qqilariga erishuvida uning shaxsi rivojlanish qonuniyatlarini ochish imkonini beradi.

Innovatsion ta'lim - ta'lim oluvchida yangi g'oya, me'yor, qoidalarni yaratish, o'zga shaxslar tomonidan yaratilgan ilg'or g'oyalar, me'yor, qoidalarni tabiiy qabul qilishga oid sifatlar, malakalarni shakllantirish imkoniyatini yaratadigan ta'lim "Innovatsion ta'lim" tushunchasi birinchi bor 1979 yilda "Rim klubi"da qo'llanilgan.

Proceedings of International Educators Conference

Hosted online from Rome, Italy.

Date: 25th May - 2024

ISSN: 2835-396X

Website: econferenceseries.com

Innovatsion ta'lim jarayonida qo'llaniladigan texnologiyalar innovatsion ta'lim texnologiyalari yoki ta'lim innovatsiyalari deb nomlanadi.

Ta'lim innovatsiyalari - ta'lim sohasi yoki o'quv jarayonida mavjud muammoni yangicha yondashuv asosida echish maqsadida qo'llanilib, avvalgidan ancha samarali natijani kafolatlay oladigan shakl, metod va texnologiyalar

Ta'lim sohasida innovatsion jarayon – bu ta'lim konsepsiyasidagi, o'quv dasturlaridagi, usul va uslublardagi, tarbiya va o'qitish usullaridagi yangilik va o'zgarishlardir. Ta'lim sohasida innovatsion jarayonlar so'zining tub ma'nosida pedagogikaning ikkita muhim – o'rganish, umumlashtirish va ilg'or pedagogik tajribalarni ommalashtirish muammosi va pedagogika fanlari yutuqlarini amaliyotga tadbiq etish muammosi yotadi. Shunday ekan, innovatsiyaning predmeti va innovatsion jarayonlarning tarkibi, mexanizi bir – biriga o'zaro bog'liq bo'lgan jarayonlar jamlanmasi tarkibida bo'lishi kerak. Aynan, inklyuziv innovatsion faoliyat xizmat ko'rsatish bozorida oliy ta'lim muassasalari o'rtasidagi raqobatbardoshlikning asosini yaratibgina qolmay, professor – o'qituvchining kasb mahoratining o'sishini, ijodiy izlanishini, amaliy jihatdan ochib beradi. Shuning uchun ham, innovatsion faoliyat o'qituvchilarning ilmiy-uslubiy faoliyati va talabalarning o'quv jarayoniga ijodiy faoliyati bilan uzluksiz bog'liq.

Ta'lim muassasasida pedagogning inklyuziv innovatsion faoliyatini tashkil etish uchun "Inklyuziv innovatsion muhit" shakllangan bo'lishi kerak, ya'ni pedagogik jamoda umuman ta'lim muassasida ijodiy, samimiy do'stona sharoit, unda pedagog-o'qituvchi o'zini erkin xis qila olishi va jamoda ichki intilish moddiy-ma'naviy qiziqish yuqori darajada bo'ladi. U muhitda pedagog-o'qituvchi ijodiy fikr yuritishga, intilishga yo'naltiriladi. Natijada innovatsion jarayon-yangilikni kiritilishi va shart-sharoitlari, tizimini yangi sharoitlarga ko'rsatkichlarga muvaffaqiyatli o'tishini ta'minlovchi o'zgarishlar sodir bo'ladi.[4]

Innovatsion faoliyatni dunyo mamlakatlari eng asosiy ustuvor yo'nalish sifatida tan olgan. Ya'ni, jamiyat taraqqiyotini jadallashtirish va ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning eng muhim omillaridan biri – bu samarali innovatsion siyosatni amalga oshirish, ilmiy-texnika taraqqiyoti yutuqlariga asoslangan yangi, ilg'or texnologiyalar, mehnatni tashkil etish va boshqarish yangi shakllari hamda yirik ixtirolar natijalarini joriy qilish ekanligi ayni haqiqat.

Inklyuziv innovatsion faoliyat – pirovard natijasi mahsulot, xizmat, ishlab chiqarishni tashkil etish, boshqarish shakli, texnologiyalarning yangi turlarini

Proceedings of International Educators Conference

Hosted online from Rome, Italy.

Date: 25th May - 2024

ISSN: 2835-396X

Website: econferenceseries.com

yaratish yoki mavjudlarini takomillashtirishdan iborat bo'lgan faoliyat. U innovatsiyalarni yaratish, o'zlashtirish va keng joriy etish jarayonlarini o'z ichiga oladi.

Inklyuziv innovatsion jarayoni ishlab chiqarish va oliy ta'lim muassasasi raqobatbardoshligini ta'minlash, jahonda o'z mavqeiga ega bo'lish va uni ushlab qolish, unumdorlikni, pirovardida ham oliygoh, ham soha, ham yaxlit iqtisodiyot samaradorligini oshirishning asosiy va majburiy shartidir. Innovatsiyalarni boshqarish esa, innovatsion jarayon yoki faoliyatga nisbatan boshqaruvning asosiy funksiyalari – tashkil etish, me'yorlashtirish, rejalashtirish, muvofiqlashtirish, nazorat qilish va tartibga solishni tatbiq etish hisoblanadi. Innovatsiyalarni jadal tatbiq etish, eng avvalo, mavjud oliy ta'lim muassasalari faoliyatini har tomonlama modernizatsiyalashtirishni zarur qilib qo'yadi. Inklyuziv innovatsion tadbirkorlik yangi ratsionalizatorlik yo'nalishlarini topish va resurslarni foydali tomonga yo'naltirish, ishlab chiqarishning yangi kombinatsiyalarini o'zlashtirish, yangi bozorlarni egallash, yangi mahsulotlarni yaratishdan iborat.[2]

Hozirgi kunda ta'lim sohasi o'quv yurtlarida ish yuritish bevosita va bilvosita iqtisodiy liberalizatsiya va globalizatsiya omillari ta'siri ostida transmilliy darajaga chiqmoqda. Ushbu tendensiyalar ta'lim sohasida o'quv jarayonini o'zgartirishligi, uni prinsipial yangi marraga va taraqqiyot ufqiga olib chiqmasligi mumkin emas.

Har qanday zamonaviy oliy o'quv yurti muayyan uch komponent – omillar, vositalar va texnologiyalar bo'lishini talab qiladi. Faqat shu uch komponent bo'lgandagina o'quv jarayonini boshlash hamda bozorda aniq talab bo'lgan mutaxassislarni va ta'lim xizmatlarini tashkil qilish mumkin.

O'quv jarayoni ta'minoti uchun uch komponent bir qator talablarga javob berishi kerak:

- o'quv soatlarining kerakli hajmi, ya'ni nafaqat o'quv jarayonini tashkil qilish, balki kelgusida o'quv hajmini oshirish imkonini beruvchi uning miqdoriy ifodasi;
- xizmat ko'rsatish omillari, vositalari va texnologiyalarining tegishli sifati, ya'ni o'quv jarayonida foydalanish uchun optimal holati;
- vaqt va joy birligi – o'quv jarayonida foydalanish imkonini beruvchi barcha komponentlarning bir vaqtning o'zida chegaralangan joyda bo'lishi.

Ta'lim xizmati omillari, vositalari va texnologiyalaridan foydalanish uchun mas'ul va ulardan foydalanish huquqiga ega shaxs yoki shaxslar guruhining (vakolatli shaxslar) bo'lishi. O'quv jarayonida komponentlarning qatnashish darajasiga

Proceedings of International Educators Conference

Hosted online from Rome, Italy.

Date: 25th May - 2024

ISSN: 2835-396X

Website: econferenceseries.com

nisbatan boshqaruv qarorlarini qabul qilish uchun kerakli to'liq vakolatga ega muvofiqlashtiruvchi markaz bo'lishi kerak. Muvofiqlashtiruvchi markaz oliy o'quv yurtining innovatsion salohiyatiga tayangan, oliy o'quv yurtining innovatsion salohiyati esa shu tashkilotning yangilikni qabul qilishiga bog'liq bo'ladi. O'z navbatida, bu quyidagi omillarga bog'liq bo'lgan kompleks ko'rsatkichdir: shaxsiy-psixologik, ichki yoki tuzilmali va tashqi. Bundan tashqari, tashkiliy-boshqaruv va ijtimoiy-psixologik sohalarda inklyuziv innovatsion faoliyatni amalga oshirishga to'sqinlik qiluvchi hamda ko'maklashuvchi omillarni ajratib ko'rsatish mumkin

Innovatsiya – bu ijtimoiy fenomendir. U o'z ifodasini jamiyat ichida topadi va uning yuzaga kelishi uchun birgalikda faoliyat olib borish kerak.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Вакорина Людмила Юрьевна Инклюзивное образование в России: механизмы управления и повышения эффективности Диссертация ... кан. пед. наук. — Москва, 2016.
2. Сурдопедагогика под ред. Никитиной М.И. М., Просвещения, 2002
3. Shomaxmudova Sh.R. Inklyuziv ta'limning nazariy va amaliy asoslari Toshkent 2018 y
4. R.Sh.Shomaxmudova. "Maxsus va inklyuziv ta'lim" uslubiy qo'llanma Toshkent 2011y
5. D.M.Isoqjonova " Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarni nutqqa o'rgatishda o'yin texnologiyalaridan foydalanish" - TADQIQOTLAR Xalqaro Ilmiy - Metodik Badiiy Jurnal, 3(1), 13–18. <http://tadqiqotlar.uz/index.php/new/article/view/26>
6. Subanova B.Q "Kadrlarni inklyuziv kasbiy innovatsion faoliyatga tayyorlashda zamonaviy pedagogik vositalar, metodlar va ta'limni tashkil etish" - Maktab va Hayot Ilmiy-metodik jurnal 6/2022 25-27
7. D.M.Isoqjonova - "PECULIARITIES OF SPEECH DEVELOPMENT LAWS IN CHILDREN WITH HEARING IMPAIRMENT" //Thematics Journal of Education. – 2022. Vol-7-Issue Q4.

